

„KAŻDY KROK ZOSTAWIA ŚLAD”

OBUWIE HISTORYCZNE ZE ZBIORÓW MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W GDAŃSKU

Katalog skrócony

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU

„KAŻDY KROK ZOSTAWIA ŚLAD”

OBUWIE HISTORYCZNE ZE ZBIORÓW MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W GDAŃSKU

Katalog skrócony

‘EVERY STEP LEAVES A TRACE’

HISTORIC FOOTWEAR FROM THE COLLECTION OF ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN GDAŃSK

Brief Catalogue

Kuratorzy/Curators: Beata Ceynowa, Ewa Trawicka

Gdańsk 2016

Foto: *Joanna Szmit*

Tłumaczenie: *Tomasz Borkowski*

Korekta: *Tatiana Baczyńska*

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26, 80-958 Gdańsk
tel. +48 58 322 21 00, e-mail: sekretariat@archeologia.pl

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Projekt współfinansowany przez Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Wstęp	5
Introduction	
Części składowe obuwia historycznego	6
The components of historical footwear	
Typy zdobień obuwia historycznego	7
Types of decorations of historical footwear	
Rola obuwia w historii mody	8
The role of footwear in the history of fashion	
Buty <i>poulaine</i>	10
<i>Poulain</i> shoes	
Buty ochronne – patynki drewniane	11
Wooden pattens – protective overshoes	
Buty ochronne – patynki skórzane i <i>mule</i>	12
Protective overshoes – leather pattens and <i>mules</i>	
Symbolika przedstawień figuralnych na średniowiecznym obuwiu ochronnym	13
The symbolism of medieval figural representations on protective footwear	
Buty Tudorów	14
Tudor shoes	
Buty specjalne	15
Special shoes	
Historia gdańskiego cechu szewców	16
The history of the Gdańsk shoemakers' guild	
Charakterystyczne zniekształcenia i ślady zużycia butów historycznych	18
świadectwem chorobowych deformacji stóp i wad postawy	
Typical distortions and traces of wear on historic shoes	
as evidence of pathological feet abnormalities and faulty posture	
Jak zmieniały się buty przez wieki	20
How did shoes change over the centuries?	
Konserwacja obuwia archeologicznego	21
Conservation of ancient footwear	
Katalog	23
Catalogue	

Wstęp

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku od przeszło trzydziestu lat prowadzi badania wykopaliskowe w obrębie historycznej części Gdańska. W wyniku tych prac rok rocznie do magazynów Muzeum trafiają tysiące zabytków ruchomych, w tym również wykonanych ze skóry. Lokalne, specyficzne warunki depozycji (duża wilgotność, przy jednoczesnym braku dostępu tlenu) sprzyjają doskonałemu zachowaniu tego typu wyrobów. Blisko 90% pozyskiwanych zabytków skórzanych stanowią buty i odpady po ich produkcji. Dzięki kompleksowemu programowi konserwacji i rekonstrukcji obuwia historycznego realizowanemu od przeszło 15 lat przez Muzeum, udało się zgromadzić unikatową w skali Europy i największą w Polsce kolekcję butów, która po raz pierwszy, w tak dużym zakresie, prezentowana jest szerszej publiczności.

Na potrzeby wystawy zrekonstruowano blisko siedemdziesiąt sztuk obuwia historycznego przy użyciu wyłącznie oryginalnie zachowanych fragmentów. Jedynym elementem współczesnym, użytym przy rekonstrukcji, są nici, które przeprowadzono dokładnie po śladach zostawionych przez dawne szwy (oryginalne nici ulegają zazwyczaj rozkładowi pod wpływem kwasów humusowych zawartych w glebie). Dzięki tej metodzie udało się nadać odkrywanych w częściach butom pierwotny kształt i wygląd.

Prezentacja w układzie chronologicznym pozwala na prześledzenie zmian, jakie zachodziły we wzornictwie i technikach produkcyjnych butów na przestrzeni kilku stuleci. Moda ta, podobnie jak moda odzieżowa, była bardzo dynamiczna, absorbująca trendy z różnych, często bardzo odległych, części Europy. Podstawowa rola obuwia, jaką była ochrona stóp przed chłodem i wilgocią, począwszy od średniowiecza, zaczęła maleć na rzecz większej efektywności wizualnej, podkreślającej status społeczny właściciela. To w tym okresie pojawiają się bogato dekorowane różnymi technikami buty ochronne i zupełnie niepraktyczne w użytkowaniu buty *cracoves* z monstrualnie wydłużonym noskiem. Zjawisko to pogłębia się w kolejnych stuleciach, czego przykładem mogą być karykaturalnie poszerzone w dwa rogi przyszwyy w butach „rogatych” z XVI wieku. Wędrowkę po historii mody obuwniczej kończy prezentacja butów XVIII - wiecznych, których fason, na nieodzownym obcasie, stał się inspiracją na kolejne dwa stulecia.

Beata Ceynowa, Ewa Trawicka
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Introduction

The Museum of Archaeology in Gdańsk for over 30 years has conducted archaeological excavations within the historical part of Gdańsk. As a result of this work, each year thousands of movable artefacts arrive to the Museum's storage facilities, including ones made of leather. Local, specific depositional conditions (high humidity as well as the absence of oxygen) contribute to the excellent state of preservation of this type of product. Nearly 90% of the leather artefacts are shoes and waste from footwear production. Thanks to a complex conservation and reconstruction programme for historic footwear implemented for over 15 years by the Museum, it was possible to gather a unique collection of shoes in Europe and the biggest in Poland, which for the first time is presented to the wider public.

For the exhibition's purpose, almost seventy pieces of historic footwear using only original preserved fragments were reconstructed. The only contemporary elements used in the reconstruction are the threads which were pulled exactly through the holes left by the old stitches (original threads usually decompose due to the humic acids present in the soil). Thanks to this method, it was possible to restore the original shape and appearance of shoes that had been discovered in fragments.

The presentation in chronological order enables the changes which occurred in design and production techniques of shoes over several centuries to be followed. This fashion, just like clothing fashion, was very dynamic, absorbing trends from different, often very distant parts of Europe. The basic role of footwear, which was to protect feet from the cold and damp, began

from the Middle Ages to decline in favour of greater visual quality and highlighting the social status of the wearer. During this period protective footwear that was richly decorated using various techniques and totally impractical *cracoves* shoes with monstrously elongated toes developed. This trend continued to be cultivated in the following centuries, an example of which are the two grotesquely extended upper horns of the vamp in 'horned' shoes from the 16th century. The journey through the history of footwear fashion ends with the presentation of 18th-century shoes, whose style, with the indispensable heel, became the inspiration for the next two centuries.

Beata Ceynowa, Ewa Trawicka
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Części składowe obuwia historycznego

Obuwie wykonywane było ręcznie aż do połowy XIX wieku. Początkowo tylko na zamówienie, później także na wolną sprzedaż. Części butów wykrawano ze skóry licowej (odwłosionej) i zszywano za pomocą dratwy (nici konopnych wzmacnianych woskiem). Obuwie było wieloczęściowe, a jego elementy wierzchnie (przyszwia) i spodnie (podeszwa) wykrawane były oddzielnie. Używano różnych gatunków skór, nawet w obrębie jednego buta. Najchętniej wykorzystywano skórę bydlęcą (pochodzącą z dorosłych i młodych osobników) oraz kozią i owczą. Otwory na szwy przygotowywano wcześniej, przy użyciu szydeł. Elementy naszywano na kopyto szewskie. Podeszwę, mocowano gwoździami do podeszwy kopyta jako pierwszą, a następnie doszywano kolejne części. Początkowo wykorzystywano „szycie na wywrotkę”, które polegało na zszywaniu elementów na „lewej” stronie, a następnie ich odwrócenie.

Do końca wieku XIII wykształcił się podstawowy krój obuwia, który przetrwał do czasów dzisiejszych. Niezwykle ważnym elementem było wprowadzenie udoskonaleń, które miały znacząco przedłużyć żywotność butów. Większość z nich mocowano od wewnątrz, nie naruszając zewnętrznej strefy obuwia. Lamówki i specjalnie zszywane nici wzmacniały krawędzie przed rozdarcie, trójkątne zapietki wszywane na wysokości pięty zapobiegały rozdeptaniu pięty, a podszycie otworów do sznurowania czy zapinania dodatkową warstwą skóry zwaną podkrążkiem zapobiegało zniszczeniu. Te elementy możemy zaobserwować także we współczesnych butach – różnice dostrzegalne są tylko w użyciu innego surowca.

Od XV do XVIII wieku technika produkcji obuwia uległa sporym zmianom, głównie w sposobie łączenia elementów wierzchu i spodu. Zmieniała się także liczba i kształt elementów składowych. Popularne stały się obcasy, które montowano zarówno w damskich, jak i męskich butach. Coraz częściej do szycia butów wykorzystywano tekstylia, przy czym wykonywano z nich jedynie wierzchnie części.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

The components of historical footwear

Footwear was made by hand until the mid-19th century; initially only to order for customers and later for common sale. Parts of shoes were cut from full-grain leather (depilated) and sewn together using twine (a hempen thread strengthened by wax). Footwear was multipart and its elements, upper (vamp) and lower (sole) were cut out separately. Different types of leather were used, even on a single shoe. Cowhide was most often used (from both adult and young animals) as well as goat and sheep leather. Seam holes were prepared in advance, using awls. Elements were sewn on last. Soles were fastened to the last's sole as the first, and then the following parts were sewn on. Initially inside-out sewing was used, which consisted of sewing

elements on the inner side, and subsequently turning them out (turnshoe construction).

By the end of the 13th century, a basic style of footwear had evolved which has survived to the present day. An extremely important element was the introduction of improvements which significantly extended the durability of shoes. Most of them were fixed inside the shoe, without affecting the outer part of the footwear. Top bands and specially sewn threads protected edges from tearing, triangular heel stiffeners sewn at the seat prevented damage from treading and additional lace hole binding prevented damage. These elements can also be observed on contemporary shoes – the differences are noticeable only in the use of diverse raw material.

From the 15th to the 18th century, footwear manufacturing techniques underwent great changes, mainly in the method of connecting elements of uppers and soles. Also the number and shape of components have changed. Heels became popular. They were mounted on both women's and men's shoes. Textiles were increasingly used for shoe manufacturing, but only the upper parts were made of them.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Typy zdobień obuwia historycznego

Buty zaczęto dekorować w Gdańsku bardzo wcześnie, bo już w XII wieku. Starannie dobierano miejsce przeznaczone do dekoracji oraz jej układ, tak by nie naruszać struktury buta.

Wykonywano zarówno dekoracje profesjonalne, jak i domowej roboty. Profesjonalne zdobienia były dokładnie dopasowane do kształtu buta, bardzo precyzyjnie wykonane i doskonale widoczne dla otoczenia. Zdobienia chałupnicze przybierały zazwyczaj kształt nacięć czy nakłuć, które mylone są często z intencjonalnymi zabiegami mającymi na celu dopasowanie buta do stopy nowego właściciela.

Najwięcej dekoracji obserwujemy na wszystkich odmianach obuwia ochronnego. Zaskakujący jest fakt, że na wielu odkrytych patynkach skórzanych dekoracją objęto górną podeszwę, czyli część, na której spoczywała stopa. Stosowano tu technikę odciskania stemplami, najczęściej wzdłuż krawędzi, odwzorowując zarys podeszwy.

By wykonać dekorację obrabiano skórę lub nakładano na wierzch elementy zdobnicze. Najczęściej stosowano:

- nakłuwanie – wykonywano je czubkiem noża, rozmieszczając otwory bardzo blisko siebie. Dekoracją wykonaną tą techniką pokrywano zazwyczaj dużą partię skóry.
- stemplowanie – wykonano je specjalnymi wykrojnikami o różnych kształtach, pustych w środku. Zmieniając kąt narzędzia, tworzone nowe i zróżnicowane formy. Łącząc wykrojniki o różnych kształtach można było uzyskiwać wciąż nowe, niepowtarzalne wzory.
- wycinanie partii licowej z użyciem dłuta – polegało na usunięciu warstwy zewnętrznej lica. Rezultatem było zróżnicowanie między matową, a świeżącą powierzchnią.
- odciskanie na gorąco – w technice tej na mokrą skórę przykładano rozgrzany, metalowy przedmiot. W miejscu styku skóra stawała się ciemniejsza, a uzyskana dekoracja bardzo trwała. Odciskano głównie motywy linii, przeważnie po dwie.
- wytłaczanie – technika ta zbliżona była do odciskania na gorąco, ale zdobieniem obejmowano większą część skóry. Powierzchnia mogła być w tym wypadku podniesiona lub obniżona zarówno od strony lica, jak i mizdry.
- wycinanie krawędzi w regularne, małe ząbki.
- haftowanie – technika polegająca na tworzeniu dekoracji kłutych, układających się w bogaty ornament geometryczny lub florystyczny, uzupełnianych w całości lub częściowo kolorowymi nićmi.

- naszywanie bądź osadzanie na skórze różnych dodatkowych akcesoriów o znaczeniu ozdobnym. Mogły być to klamry, wstążki, okucia metalowe, a na niezwykle bogatych egzemplarzach nawet klejnoty lub ich imitacje.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Types of decorations of historical footwear

Shoes were decorated in Gdańsk very early, i.e. in the 12th century. The place for decoration and its elements were carefully selected in order not to affect the shoe's structure.

The decorations were both professional and homemade. Professional decorations were carefully matched to the shape of shoe, very accurately made and perfectly visible. Homemade decorations usually were cuts or punctures, which are often confused with the intentional actions of fitting the shoe to the foot of a new owner. The most frequent decorations are observed on all variants of protective footwear. It is surprising that on many leather patterns the decoration covered the upper sole, i.e., the portion on which the foot rested. The technique of stamping was used here, mostly along the edge, mirroring the outline of the sole.

To make the decoration the leather was processed or decorative elements were applied on its surface. The most frequently used were:

- puncturing – made by the tip of a knife, placing the punctures very close to each other. Decoration made in this technique usually covers a large part of the leather.
- stamping – made by a special, hollow punching die with different shapes. By changing the angle of the tool, new and varied forms were created. Combining die of different shapes allowed for the execution of new and unique designs.
- cutting the grain side with a chisel – consisted of removing the outer layer of the grain side. The result was a differentiation between a matt and glossy surface.
- hot impressing – in this technique on wet leather a hot metal object was applied. At the point of contact the leather became darker, and the resulting decoration was very durable. Mainly line motifs, usually double were impressed.
- extrusion – this technique was similar to hot impressing, but the decoration covered a larger part of the leather. In this case, the surface could be raised or lowered both on the grain and the flesh face.
- cutting the edge in regular, small triangles.
- embroidery – a technique consisting in the creation of piercing decoration, arranged in rich geometric or floral ornament, complemented in full or partially by coloured threads.
- sewing on or depositing various additional decorative accessories on leather. They could be buckles, ribbons, metal fittings, and even jewels or their imitations on extremely rich specimens.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Rola obuwia w historii mody

Obuwie jest ważnym elementem ubioru. Izoluje stopy od chłodu i wilgoci. Zabezpiecza je i chroni przed zranieniem. Od jego formy oraz od kształtu i wysokości obcasów zależy sposób poruszania się. Ich krój, barwa oraz zdobienie wskazywały

na społeczny i ekonomiczny status osoby, która w nich chodziła. Obuwie podlegało licznym kaprysom mody. Zmiany ich wyglądu były ściśle połączone z przemianami zachodzącymi w kroju odzieży i nakryć głowy. Podlegały one nieustanej ewolucji. Forma i krój ubiorów, ich długość oraz sposób modelowania sylwetki wpływały na wygląd okryć stóp. Zwracano uwagę na stylistyczne dopasowanie obuwia do strojów pod względem doboru surowca i sposobów ozdabiania, dlatego wraz z nimi okrycia stóp tworzyły jednolitą i spójną kreację. Najbardziej wrażliwym na zmiany formy był nosek, który będąc przednią częścią obuwia był najlepiej widoczny i dawał najlepsze możliwości do modyfikacji. Następujące po sobie kolejne trendy przynosiły skrajnie odmienny wygląd obuwia. Najbardziej spektakularne zmiany można zaobserwować w XV i XVI stuleciu, kiedy to nastąpiło przejście od form wertykalnych do układów horyzontalnych, od okryć stóp z ekstremalnie wydłużonymi i uniesionymi noskami, do obuwia rogatego, z noskami płaskimi i bardzo poszerzonymi na wysokości palców. Moda obuwnicza w danym okresie była w dużym stopniu ujednolicona. Gdy pojawiał się nowy fason charakteryzujący się na przykład wyjątkowo długim lub szerokim noskiem, najpierw noszony był na monarszych dworach, a następnie w krótkim czasie upowszechniał się wśród innych warstw społecznych. Jednak nie wszystkie typy obuwia przejmowane były przez szerokie rzesze użytkowników. Niektóre miały tylko zasięg o charakterze lokalnym. Jeżeli pojawiały się na innym obszarze, to noszone były przez wąskie, skupione wokół dworu grono wysoko urodzonej, świadomej mody mniejszości. Wówczas stawało się ono ekstrawaganckim dodatkiem dworskiego stroju reprezentacyjnego. Na ziemiach polskich w okresie nowożytnym wyraźnie zarysował się dwukierunkowy rozwój mody obuwniczej, wynikający z faktu, iż odzież na obszarze Polski kształtowana była przez trendy napływające ze Wschodu i z Zachodu. Ta sytuacja przyczyniła się do tego, że ludność nosiła odzież sztywną według mody zachodnioeuropejskiej lub polski strój narodowy, a do każdego rodzaju ubioru zakładano odmienne typy obuwia. Dlatego okrycia stóp były bardziej zróżnicowane niż na Zachodzie. Należy jednak zauważyć, że w Polsce rozwój form dużej części obuwia przebiegał równolegle do zmian i trendów pojawiających się w zachodniej Europie. Niektóre modele czy rozwiązania konstrukcyjne wchodziły u nas do użytku z niewielkim opóźnieniem. Naśladowano je i odtwarzano stosunkowo wiernie.

Dziś noszone przez nas obuwie powstało dzięki zdobyczom i osiągnięciom szewstwa średniowiecznego, które w kolejnych wiekach doskonaliło technikę kroju i szycia.

Obuwie było nie tylko ważnym elementem stroju, lecz również silnie wrosło w tradycję kulturową, co przejawia się między innymi w bardzo bogatej symbolice, zwrotach, wyrażeniach językowych i przysłowiach.

prof. dr hab. Anna Drązkowska

Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

The role of footwear in the history of fashion

Footwear is an important element of attire. It protects feet from the cold and damp. It protects them against injury. Its form as well as the shape and height of the heels affects the manner of walking. Their cut, colour and decoration indicated the social and economic status of the person who wore them. Footwear was subjected to numerous trends in fashion. Changes in its appearance were closely connected with changes taking place in clothing and headdress. It was subject to a ceaseless evolution. The form and style of clothing, its length and shape affected the appearance of footwear. Attention was paid to matching footwear with clothing in terms of raw material selection and decoration; hence clothing and footwear formed a unified and consistent outfit. The most sensitive to changes was the toe part, which being at the front of a shoe was the most visible and was the best place to be modified. Successive trends brought radically different appearances in footwear. The most spectacular changes were in the 15th and the 16th centuries, when a shift occurred from vertical to horizontal forms, from footwear with an extremely elongated and raised toe part, to horned footwear, with flat and a significantly widened toe part. Footwear fashion during a given

period was largely standardized. When a new fashion appeared, characterized by, for example, an extra-long or wide toe, such footwear at first was worn at royal courts, and then quickly disseminated amongst other social classes. However, not all types of footwear were adopted by a broad mass of users. Some had only a local range. If they appeared in another area, they were worn by a limited fashion conscious minority, centred around the court's high-born. Then it became an extravagant addition to court clothes. In Poland, in the Post-Medieval period a bi-directional development of footwear fashion is perceptible, due to the fact that clothing in Poland was shaped by trends from both the East and the West. This situation contributed to the fact that people wore clothes cut according to Western European fashion or Polish national attire, and with each type of clothing different types of footwear were worn. Therefore, footwear was more diversified than in the West. It should be noted, however, that in Poland the development of forms of a large part of footwear ran parallel to changes and trends occurring in Western Europe. Some models or construction solutions were used in Poland with only a short delay. They were imitated relatively accurately. The footwear worn by us today was formed thanks to the achievements of medieval shoemaking. The technique of cutting and sewing was improved in subsequent centuries.

Footwear was not only an important element of outfit, but it also strongly connected with cultural tradition, which is reflected, amongst others, in very rich symbolism, phrases, expressions and proverbs.

prof. dr hab. Anna Drażkowska

Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Buty poulaine

Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów europejskiego stroju schyłkowego średniowiecza były buty z bardzo wydłużonymi, wąskimi noskami, które, wypchane włosiem lub mchem, lekko unosiły się do góry. Moda na to niepraktyczne obuwie zapoczątkowana została pod koniec XIV wieku, a największą popularnością cieszyła się przez cały niemal wiek XV. Długość noska była wprost proporcjonalna do pozycji społecznej właściciela – im lepiej urodzona osoba – tym dłuższy nosek miały jej buty. Regulowały to zresztą specjalne przepisy, zezwalające szlachcie na noski o długości przekraczającej 50 centymetrów, podczas gdy pospólstwo zadowolić musiało się „marnymi” 20-30 centymetrami.

We Francji długonose buty nazywano „à la Poulaine”, czyli „z Polski”, a w Anglii „cracoves” czyli „pochodzące z Krakowa”. Mimo tak oczywistych wskazówek kostiumolodzy do dziś nie są pewni czy rzeczywiście wynalezione zostały w Polsce, czy tylko spopularyzowane przez dwór krakowski. Jedno jest pewne, że moda na „cracoves” dotarła również do Gdańska, gdzie archeolodzy znajdują podczas wykopalisk liczne ich przykłady. Najczęściej spotykane są fasony wiązane rzemieniem lub zapinane rzemienną zapinką na wysokości śródstopia.

Buty „poulaine”, zwłaszcza w wersji przekraczającej pół metra długości, były zdecydowanie niewygodne w noszeniu. Boleśnie przekonali się o tym krzyżowcy w czasie bitwy pod Nikopolis w 1396 roku, kiedy to przydługie noski butów utrudniły im ucieczkę przed Turkami, co wielu przypłaciło życiem.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Poulain shoes

One of the most distinctive elements of late medieval European attire were shoes with an extremely elongated, narrow toe, which, stuffed with hair or moss, rose gently. This impractical footwear fashion was initiated at the end of the 14th century,

and it was at its most popular for almost the entire 15th century. The length of the toe was directly proportional to the social status of the owner – the higher class a given individual was born into, the longer were the toes of his shoes. In fact, it was regulated by special rules allowing the nobility to have toes longer than 50 centimetres, while the commoners had to enjoy a 'mere' 20-30 centimetres.

In France, the long-toed shoes were called 'à la Poulain', i.e. 'from Poland', while in England they were known as 'cracoves' i.e. 'from Krakow'. Despite such obvious clues, fashion historians today are not sure whether they were actually invented in Poland, or just popularized by the royal court of Krakow. One thing that is certain is that the 'cracoves' fashion also reached Gdańsk, as archaeologists find numerous such specimens during excavations. The most common are cuts tied by a leather strap or fastened by a leather strap with a clasp at the height of the metatarsal.

'Poulain' shoes, especially the version exceeding half a metre in length, were definitely uncomfortable to wear. This was discovered by the Crusaders during the Battle of Nicopolis in 1396, when the long toes of the shoes hindered their escape from the Turks, and many lost their lives.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Buty ochronne – patynki drewniane

Ulice średniowiecznych miast północnej i środkowej Europy nie miały wydzielonych chodników – przechodnie korzystali z nieutwardzonych dróg, po których jeździły też wozy ciągnięte przez zwierzęta. Po każdym deszczu, opadach śniegu, czy wiosennych roztopach drogi te wypełniały się sięgającym kostek błotem, które niszczyło szyte z cienkiej skóry buty. Ratunkiem przed cotygodniowymi wizytami u szewca okazało się noszenie drewnianych butów ochronnych – tzw. patynek, które wkładano na buty właściwe przed wyjściem na ulicę.

Podeszwę patynki, z dwoma mocno zaznaczonymi podstawkami, pod palcami i piętą, wykonywano przeważnie z jednego kawałka miękkiego drewna. Wierzch, przybijany do podeszwy czterema ćwiekami o ósemkowatych główkach, wycinano z czarnej skóry, która pięknie kontrastowała z malowaną na białą częścią drewnianą. Podeszwy były zawsze dopasowane kształtem do stopy prawej lub lewej. Drewniane patynki cieszyły się największą popularnością od XIII do XVI wieku.

Wraz z pojawianiem się nowych fasonów butów właściwych, zmieniały się również podeszwy patynek – odpowiedzą na buty „poulaine”, o wydłużonych noskach, stały się patynki z podeszwą o smuklejszym kształcie, wydłużone w partii palców. Zmianom ulegał także wierzch. W Gdańsku szczególnie popularne były wierzchy szerokie, mocno wycięte od strony palców, bogato dekorowane, z charakterystyczną rozetą w najwęźszym miejscu. W XIV wieku upowszechniły się przyszwę dwuczęściowe, spinane sprzączkami lub gwoździem. Pozwalały regulować szerokość patynki, którą w tym czasie produkowano już masowo, a nie jak uprzednio na indywidualne zamówienie. Mniej więcej w tym samym okresie zaczęto montować w partii noska dodatkowy element skórzany – osłonę palców.

Drewniane buty ochronne są przez archeologów odkrywane zazwyczaj w częściach. Zniszczone patynki trafiały bowiem do pieca jako opał. Przed spaleniem skórzane wierzchy odrywano lub odcinano i to właśnie one są najczęściej odkrywane przez archeologów.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Wooden pattens – protective overshoes

The streets of the medieval towns of northern and central Europe did not have separate footpaths – pedestrians used the same unpaved streets on which wagons drawn by animals also drove. After rain, snowfall or the spring thaw such streets were filled with mud reaching up to the ankles, which ruined shoes made of thin leather. An expedient way to avoid weekly visits to the cobbler was the wearing of wooden protective overshoes – so-called pattens, which were put on over proper shoes before going out. A patten's sole, with two strongly evident supports for the toes and heel, was usually made from a single piece of soft wood. The upper, attached to the sole by four studs with 8-shaped heads, was cut out of black leather, which contrasted beautifully with the painted white wooden part. The soles always matched the shape of the right or the left foot. Wooden pattens enjoyed the greatest popularity from the 13th to the 16th centuries.

With the emergence of new styles of proper shoes, pattens' soles also underwent changes – the answer to '*poulaine*' shoes with an elongated toe, were pattens with slimmer soles and elongated at the toe part. The upper also changed. In Gdańsk particularly popular were wide, uppers, strongly cut on the side of the toes, richly decorated with a typical rosette at the narrowest point of the uppers. In the 14th century two-piece vamps that were fastened by buckles or nails became popular. They allowed the width of pattens to be regulated, which at that time were already being mass produced and not to individual order as earlier. About the same time, in the toe part, an additional leather element – the toe cover – began to be fitted.

Wooden protective overshoes are usually discovered by archaeologists in fragments because damaged pattens usually ended up in a stove as fuel. Before this happened, the leather uppers were torn up or cut off, and these are most often discovered by archaeologists.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Buty ochronne – patynki skórzane i *mule*

Patynki skórzane i *mule* zasadniczo pełniły podobną rolę co patynki z drewnianą podeszwą, ale poza ochroną butów właściwych przed zamoczeniem i ubrudzeniem na ulicy, dodatkowo doskonale izolowały stopę przed utratą ciepła. Dlatego noszono je nie tylko na dworze, ale również w domu, na podobieństwo współczesnych kapci. Pojawiły się później niż patynki drewniane – pod koniec XIV wieku, przetrwały za to w użyciu około dwa wieki dłużej – do schyłku wieku XVIII.

Cechą charakterystyczną, wspólną dla skórzanych patynek i butów *mule*, jest podeszwa wykonana z korka lub korka i drewna, umocowana między dwiema warstwami skóry, nieznacznie podwyższona w partii piętowej. W przeciwieństwie do patynek skórzanych, podeszwy butów *mule* były słabo dopasowane do kształtu stopy. Różnice w obu typach butów występują jedynie w partii wierzchów, gdzie dla patynek przyszwą jest wycięta, a dla *mule* całkowicie zabudowana.

Górna podeszwa patynek skórzanych, ta, na której opierała się obuta stopa, często była dekorowana odciskami geometrycznymi rozmieszczonymi wzdłuż krawędzi. Jest to jedyny przypadek w historii obuwia, kiedy zdobienie pojawia się na tej części buta. Spotykane są też egzemplarze z niezwykle bogato zdobioną przyszwą, w tym okazy dekorowane inskrypcjami i symbolami o tematyce miłosnej, interpretowane jako dary ślubne.

Przyszwy butów *mule* zbudowane były z kilku warstw skóry. Dodatkowo ocieplano je warstwą tkaniny podszywaną na spodzie przyszwy i całej górnej podeszwy. W XVII stuleciu w części piętowej podeszwy zaczęto mocować metalowe podkówki, co pozwalało przypyszczać, że wówczas zaczęto je nosić również na ulicach.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Protective overshoes – leather pattens and *mules*

Leather pattens and *mules* essentially played a similar role as pattens with wooden soles, but apart from the protection of proper shoes against getting wet and dirty in the street, they additionally insulated feet, preventing heat loss. That was why they were worn not only outside, but also at home, like contemporary slippers. They appeared later than wooden pattens – at the end of the 14th century, but they survived about two centuries longer – until the late 18th century.

The common feature of leather pattens and *mules* is a sole made of cork or cork and wood, placed between two layers of leather and slightly elevated in the heel part. In contrast to leather pattens, the soles of *mules* fitted the shape of foot poorly. The differences between the two types of shoes occur only in the uppers, the upper of the patten is cut, while the upper of the *mule* is complete. The upper sole of a leather patten, the one on which the foot rested, was often decorated with geometric imprints arranged along the edges. This is the only case in the history of shoes, when decoration appears on this part of shoe. There were also specimens of vamps that were unusually richly decorated, including objects decorated with inscriptions and symbols of love, interpreted as wedding gifts.

The vamps of *mules* were made of several layers of leather. They were additionally insulated by a layer of fabric sewn to the bottom of the vamp and the entire upper sole. In the 17th century, in the heel part of the sole, irons began to be fastened, which suggests that, at that time, people started to also wear them in the streets.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Symbolika przedstawień figuralnych na średniowiecznym obuwiu ochronnym

Zdobione patynki bywały darem dla ukochanej, co potwierdza najbogatszy w Polsce zbiór patynek z badań archeologicznych w Gdańsku. Na większości ornamentowanych egzemplarzy dominuje symbolika związana z miłością, wiernością i rzadziej płodnością. Taką interpretację przedstawień na przyszwach patynek wzmacniają też napisy w banderolach, w języku niderlandzkim. Znamienne, że sceny oraz przedstawienia pojedynczych obiektów, umieszczano na patynkach frontem do widza, a więc osoba nosząca obuwie widziała je obrócone o 180°.

Do popularnych w średniowieczu opowieści arturiańskich nawiązuje przedstawienie pary kochanków – grających w szachy Tristana i Izoldy z napisem „Miłość czyni mnie szalonym”. Na innej patynce widzimy w medalionie popiersie anonimowego kochanka obwiedzone napisem „Amor vincit omnia”. Prawdopodobnie na przeciwległej przyszwie znajdowało się popiersie kochanki. Popularne było przedstawianie łabędzi. Na wczesnych patynkach ptaki mają splecione szyje i napis nawiązujący do wierności, na późniejszych łabędzie rozdzielone są medalionem, na którym czasem jest monogram, przypuszczalnie osoby obdarowanej. Od zawsze serce uważa się za siedlisko miłości i symbol ten pojawia się na patynkach, podobnie jak lipowy liść traktowany jako oznaka miłości. Na darach miłosnych często umieszczano monogram kochanka/kochanki. Rzadziej na patynkach pojawia się symbol wierności – pies i płodności – królik.

Popularny w średniowieczu symbol orzeł-dziewica, częsty w heraldyce, pojawia się także na patynkach, ale jego związek z symboliką miłosną nie jest pewny. Lwy na ogół są strażnikami czegoś. Na patynce z pelikanem w medalionie, być może strzegą tego symbolu miłości.

Nie każde przedstawienie miało charakter symboliczny. „Zwykłe” patynki wyjściowe, niebędące podarunkami kochanków, były także zdobione. Najczęściej był to ornament roślinny. Niekiedy motywem zdobniczym były wielokrotnie powtórzone litery.

prof. dr hab. Krzysztof Wachowski

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego

The symbolism of medieval figural representations on protective footwear

Decorated pattens sometimes constituted a gift for a loved one, which is confirmed by the richest collection of pattens in Poland from archaeological excavations in Gdańsk. On the majority of decorated specimens symbolism associated with love, fidelity and, less frequently, with fertility dominates. Such an interpretation of representations on the vamps of pattens is evidenced by inscriptions on bands in Dutch. Significantly, the scenes and representations of individual objects were placed on pattens facing the viewer; hence a person wearing the shoes saw them rotated at 180°.

Arthurian tales popular in the Middle Ages is alluded to by the representation of a pair of lovers playing chess, Tristan and Isolde with the inscription 'Love makes me mad'. On another patten, we can see in the medallion a bust of an anonymous male lover encircled by an inscription 'Amor vincit omnia'. Probably on the opposite vamp a bust of a lover woman was placed. Representations of swans were also popular. On early pattens, these birds have intertwined necks and the inscription refers to fidelity; on later specimens swans are separated by a medallion, on which sometimes there is a monogram, presumably of the recipient. The heart was always considered to be the seat of love and this symbol appears on pattens, likewise the lime leaf was regarded as a sign of love. On gifts of love often a monogram of a lover was placed. Symbols of fidelity – a dog, and fertility – a rabbit appear on pattens less frequently.

A symbol of the eagle-virgin popular in the Middle Ages and common in heraldry also appears on pattens, but its relationship with the symbolism of love is not clear. Lions generally are guardians of something. On the patten with a pelican in the medallion they perhaps guard this symbol of love.

Not every representation was symbolic. 'Normal' pattens, which were not lovers' gifts, were also decorated. Most often it was with a floral motif. Sometimes the decoration consisted of frequently repeated letters.

prof. dr hab. Krzysztof Wachowski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego

Buty Tudorów

Około 1480 roku na pograniczu Austrii i Niemiec zapoczątkowana została moda na buty, których fason całkowicie różnił się od popularnych dotychczas smukłych modeli z wydłużonym noskiem. Nowy typ obuwia był bardzo płytki, mocno wyścięty, z bardzo szerokim, kwadratowym lub zaokrąglonym przodem. Utrzymywał się na nodze dzięki wąskiemu paskowi spinanemu żelazną sprzączką lub rzemieniowi wiązanemu na śródstopiu. Choć bardzo niepraktyczne w użyciu, nowe buty szybko zyskały na popularności, szturmem zdobywając nowych nabywców w prawie całej Europie. Krajem, w którym noszono je szczególnie chętnie była Anglia za czasów panowania Henryka VIII Tudora (1509-1547) i od nazwiska tego władcy charakterystyczny rodzaj butów przyjął używaną dziś przez badaczy mody nazwę „buty Tudorów”. Ta dziwaczna moda dotarła również do Polski, o czym świadczą liczne znaleziska „butów Tudorów” pochodzące z badań archeologicznych w historycznej części Gdańska.

Niemieccy badacze wyróżnili trzy odmiany różniące się kształtem noska, które otrzymały wdzięczne i wiele mówiące nazwy – Kuhmaulschuh czyli „krowia morda”, Bärenschuh czyli „niedźwiedzia łapa” oraz Hornschuh czyli „buty rogate”.

Do upowszechnienia się obuwia Tudorów przyczynili się prawdopodobnie lancknechci, czyli niemiecka piechota zaciężna. W pierwszej połowie XVI wieku uczestniczyła ona w wielu kampaniach wojennych na terenie całej Europy, w tym również w Polsce. Na tle innych wojsk wyróżniał ją charakterystyczny strój – kolorowe, obcisłe spodnie, dopasowane kaftany z bufiastymi rękawami, kapelusze z szerokimi rondami oraz właśnie płtke buty o szerokich noskach. Wszystkie te elementy stroju lancknechtów przeniknęły do mody europejskiej, wywołując w niej prawdziwą rewolucję.

Moda na „buty Tudorów” dotarła także do Krakowa, na dwór królewski ostatnich Jagiellonów – przechowywane do dziś w Skarbcu na Wawelu koronacyjne buty Zygmunta Augusta, uszyte ze szkarłatnego aksamitu, mają charakterystyczny kształt „krowiej mordy”.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Tudor shoes

Around 1480, on the border between Austria and Germany, a shoe fashion emerged. The cut was completely different from the previously popular slim models with an elongated toe. The new type of footwear was very shallow, heavily cut, with a very wide, square or rounded front. It was attached to the foot by a narrow strap fastened by an iron buckle or a thong tied at the metatarsus. Although very impractical, the new shoes quickly gained popularity, winning over new customers in almost all of Europe. A country where they were worn particularly willingly was England during the reign of the Tudor king, Henry VIII (1509-1547). These distinctive shoes were named 'Tudor shoes' after this ruler, which is a term still used today by fashion researchers. This bizarre style also arrived into Poland, as evidenced by the numerous finds of 'Tudor shoes' from archaeological excavations in the historical part of Gdańsk.

German researchers identified three varieties that differed in the shape of the toe, which received grateful and meaningful names – Kuhmaulschuh or 'cow's mouth', Bärenschuh or 'bear's paw' and Hornschuh or 'horned shoe'.

The Landsknechts, i.e. German mercenary infantry probably contributed to the spread of Tudor shoes. In the first half of the 16th century they fought in many military campaigns across Europe, including Poland. Against the background of other troops they were distinctive in their attire – colourful, tight trousers, close-fitting jackets with puffy sleeves, wide-brimmed hats and flat shoes with a wide toe. All these elements of the Landsknechts attire entered into European fashion, causing a real revolution.

The 'Tudor shoe' fashion also arrived to Krakow, to the royal court of the last Jagiellons. The coronation shoes of Sigismund II Augustus, made of crimson velvet, have the characteristic shape of a 'cow's mouth'. They are kept today in the Wawel Treasury in Krakow.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Buty specjalne

Niektóre buty wykorzystywane były w specjalny sposób. Dzięki zamocowaniu dodatkowych elementów zmieniało się ich przeznaczenie:

- wyposażenie podeszwy w żelazne raki pozwalało chodzić po lodzie,
- dowiązanie kościanych łyżew umożliwiało ślizganie się po zamrzniętych rzekach i jeziorach,
- zamontowanie obcasów czy podkówek żelaznych ułatwiało jazdę konną, ale i przedłużało żywotność buta,
- zamocowanie ostróg, poprzez skórzane motylki, ułatwiało jeźdźcowi kierowanie wierzchowcem.

Beata Ceynowa
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Special shoes

Some shoes were used for special purposes. By attaching additional elements their function was changed:

- attaching iron crampons to soles allowed people to walk on ice,
- attaching bone skates allowed people to skate on frozen rivers and lakes,
- installation of heels or irons facilitated horse riding and also enhanced the durability of a shoe,
- fastening spurs with leather tabs enabled the rider to control a horse.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Historia gdańskiego cechu szewców

Cechy były powstałymi w średniowieczu organizacjami podlegającymi kontroli miasta, zrzeszającymi rzemieślników danej specjalizacji np. złotników, czy szewców. Cech zrzeszał mistrzów, czeladników i uczniów. Celem organizacji było nadzorowanie jakości i wielkości produkcji, ale także kontrolowanie cen i rynków sprzedaży produktów. Na członków cechu nakładano obowiązki, takie jak pomoc wdowom i sierotom, obrona przeciwpożarowa czy obrona murów miejskich. Cechy dbały również o fundacje religijne (kaplice lub ołtarze) czy pochówek religijny swoich członków.

W Gdańsku, od 1416 roku, każdy cech miał opiekuna z Rady miasta, bez którego nie mogło się odbyć zebranie cechowe. Cechami kierował wybierany corocznie (w marcu lub kwietniu) starszy, mający do pomocy tzw. kompana. Reprezentowali oni cech na zewnątrz, zajmowali się sprawami korporacyjnymi, dokumentacją i finansami. W celu uzyskania tytułu mistrzowskiego czeladnik wykonywał przed zgromadzeniem mistrzów tzw. majstersztyk, czyli sztukę mistrzowską oraz wnosił stosowną opłatę. W gdańskich cechach kandydat na czeladnika bądź mistrza musiał pochodzić z prawego łóża i dostarczyć rekomendację z poprzedniego miejsca pracy.

Szewcy należeli do przedstawicieli rzemiosł skórnich, zajmowali się zarówno szyciem jak i naprawianiem obuwia.

Najstarsza wzmianka o cechu szewców w Gdańsku pochodzi z 5 stycznia 1374 roku i dotyczy Starego Miasta, szewcy otrzymali wówczas przywilej od komtura gdańskiego Siegfrida Walpota. Na Głównym Mieście o cechu szewców mowa w 1378 roku. W 1385 roku szewcy gdańscy uzyskali od władz Głównego Miasta plac dla zbudowania oddzielnej garbarni, za czynsz 8 grzywien (przywilej odnawiany w 1527, 1552, 1634 roku). W 1403 roku powstało w Starym Mieście bractwo czeladników szewskich, jego status został zatwierdzony przez miasto w 1436 roku. Zadaniem bractwa była między innymi pomoc z własnej kasy chorym czeladnikom. Cech szewców Głównego Miasta Gdańska posiadał w 1579 roku kaplicę św. Trójcy w kościele NMP. Statut szewców z 1580 roku pozwalał mistrzowi zatrudniać 3 czeladników i jednego ucznia. Kolejny statut szewcy gdańscy otrzymali w 1624 roku. W XVI-XVIII wieku w Gdańsku korporacje rzemieślnicze zrzeszone były w większe jednostki zwane cechami głównymi. Szewcy stanowili obok: piekarzy, kowali i rzeźników 4 cechy główne, do których inkorporowane były pozostałe. Podział wynikał z udziału rzemiosł w strukturze władz miejskich, gdzie pospólstwo posiadało reprezentację, początkowo tzw. kolegium czterdziestu ośmiu, po roku 1526 kolegium stu mężów (Trzeci Ordynek), do których rzemieślnicy mieli prawo wybrać 8 przedstawicieli (po 2 z każdego cechu głównego).

Liczebność rzemieślników tej specjalizacji zmieniała się w Gdańsku wraz ze stuleciami. W 1377 roku notowano 77 szewców, zaś w 1416 roku – 69. Spis z 1526 roku (na Głównym Mieście) wymieniał 43 szewców. Dane z lat 40 XVII wieku wymieniały około 60 warsztatów szewskich oraz około 50 zakładów naprawiających obuwie. Znane od średniowiecza warsztaty pantoflarskie zaczęły podupadać w epoce nowożytnej, ze względu na zmiany w modzie i rosnącą popularności drewniaków. Poza tym na przełomie XVI i XVII wieku w Gdańsku działało około 20 producentów sandałów i obuwia na podeszwie korkowej. W latach 1748-1784 uczniów wpisanych w cechu szewców było 1244, a wypisanych, czyli takich, którzy ukończyli naukę – 628.

Na wysokość produkcji miał wpływ ograniczony dostęp do surowca i tak w 1554 roku szewcy skarżyli się Radzie, że garbarze skupują i handlują skórą nie dbając o zaopatrzenie szewców i pantoflarzy. Sprzedaż wyrobów rzemieślniczych miała najczęściej miejsce w warsztatach. Zamożniejsi rzemieślnicy prowadzili sklepy płacąc Radzie czynsz od wystaw tzw. Fenstergeld, w 2. połowie XV wieku dla szewców opłata taka wyniosła ½ grzywny. Nie można jednak zapominać, że statuty cechowe (różnych rzemiosł) starły się ograniczać konkurencję poszczególnych rzemieślników, zakazywano np. urządzania zbyt okazałych wystaw. W epoce nowożytnej w miastach prowadzili działalność partacze, czyli rzemieślnicy nienależący do organizacji cechowej. Na ogół nie dysponowali oni odpowiednimi środkami by wnieść wymagane przez cech opłaty, czasem był to po prostu brak kwalifikacji wymaganych na mistrza. Partacze trudnili się rzemiosłem dorywczo lub zawodowo. Cechy starały się licznymi procesami ograniczyć działalność partaczy. W Gdańsku uboga ludność kupowała buty od podmiejskich partaczy, handlujących na ul. Tandeta. W 1605 roku szewcy wymogli na Radzie miasta Gdańska postanowienie, zabraniające łataczom butów handlować na „Tandecie” używanymi butami.

prof. dr hab. Beata Możejko

Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego

The history of the Gdańsk shoemakers' guild

Guilds were organizations formed in the Middle Ages, subject to municipal control, uniting craftsmen of the same branch, for example, goldsmiths or shoemakers. A guild united masters, journeymen and apprentices. The aim of the organization was to supervise the quality and volume of production, but also to control prices and markets. Certain duties were imposed on guild members such as helping widows and orphans, fire protection and the protection of city walls. Guilds also ensured religious foundations (chapels or altars) were sponsored and religious funerals of their members were undertaken.

In Gdańsk, from 1416 onwards, each guild had a guardian from the city council, without whom guild meetings could not be held. Guilds were directed by an elder elected annually (in March or April), supported by a so-called companion. They represented the guild; they were also engaged in corporate matters, documentation and finances. In order to obtain the title of master, a journeyman produced a so-called master work piece in front of the masters' gathering and paid an appropriate fee. In Gdańsk guilds, a candidate for a journeyman or a master had to be a legitimate child and provide references from a previous employer. Shoemakers belonged to representatives of leather crafts; they dealt both with the manufacture and repair of shoes.

The earliest remark on the shoemakers' guild in Gdańsk is from 5 January 1374 and concerns the Old Town. The shoemakers were granted a privilege from Gdańsk's Komtur, Siegfried Walpot. In the Main Town, the shoemakers' guild is mentioned in 1378. In 1385, Gdańsk shoemakers received a square to build a separate tannery for a rent of 8 grzywna from the Main Town's authorities (the privilege was renewed in 1527, 1552 and 1634). In 1403, a brotherhood of shoemaker journeymen was formed in the Old Town; its status was approved by the city in 1436. The brotherhood's objective was, amongst others, to help sick journeymen from its own funds. The Main Town shoemakers' guild in 1579 possessed St Trinity's chapel in the Blessed Virgin Mary's church. The shoemakers' statute from 1580 allowed a master to employ three journeymen and one apprentice. Another statute of the Gdańsk shoemakers was issued in 1624.

In the 16th-18th centuries, craft corporations were affiliated to larger units called main guilds in Gdańsk. The shoemakers formed, next to the bakers, blacksmiths and butchers, four main guilds, into which others were incorporated. This division resulted from a share of trades in the structure of the municipal government, where the populace had its representation, initially the so-called council of forty-eight men, and after the 1526, the council of a hundred men (the Third Order), to which the craftsmen had the right to elect eight representatives (two from each main guild).

The number of craftsmen involved in this specialization changed in Gdańsk over the centuries. In 1377, 77 shoemakers were

recorded, while in 1416, 69 were registered. The register from 1526 (in the Main Town) named 43 shoemakers. Records from the 1640s, listed about 60 shoemakers' workshops and about 50 cobblers. Slip-on shoe manufacturing workshops that had been in existence since the Middle Ages began to decline in the Post-Medieval period due to changes in fashion and the growing popularity of clogs. At the turn of the 16th and 17th centuries, around 20 manufacturers of sandals and shoes with cork soles operated in Gdańsk. In the years 1748-1784, there were 1,244 apprentices registered in the shoemakers' guild and 628 discharged ones, i.e. those who had completed their training.

The level of production was affected by limited access to raw materials and in 1554 the shoemakers complained to the Council that tanners bought in and sold leather neglecting the supply of shoemakers and slip-on shoe manufacturers. The craftsmen's products were sold mostly in workshops. Wealthier craftsmen ran shops, paying the Council a display rent called *Fenstergeld*. In the second half of the 15th century such rent amounted to 1/2 grzywna for shoemakers. It should be mentioned that guilds' statutes (of various crafts) attempted to restrict competition between individual craftsmen. For example, too opulent displays were banned.

In the Post-Medieval period, craftsmen who did not belong to guilds operated in towns. Usually, they did not have adequate resources to pay the fees required by guilds; sometimes it was simply a lack of a master's skills. Such craftsmen operated both part-time and full-time. Guilds tried to limit their activities by numerous trials. In Gdańsk, poor people bought shoes from suburban shoemakers on Tandeta (Trash) Street. In 1605, the shoemakers forced the Council of Gdańsk to issue a regulation prohibiting the used shoe trade on Tandeta.

prof. dr hab. Beata Możejko

Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego

Charakterystyczne zniekształcenia i ślady zużycia butów historycznych świadectwem chorobowych deformacji stóp i wad postawy

Odkrywane podczas badań wykopaliskowych w Gdańsku obuwanie nosi zazwyczaj ślady zużycia, w tym trwałe zniekształcenia powstające podczas długotrwałego noszenia przez osoby o zdeformowanych chorobowo stopach lub z wadami postawy. Odczytanie charakteru tych deformacji jedynie na podstawie analizy śladów pozostawianych na butach jest niezwykle trudne, ponieważ mogą być one powodowane przez wiele czynników jak choćby urazy, różne choroby, niedostateczna ochrona czy pielęgnacja. Ślady te stanowić jednak mogą pewną wskazówkę na temat kondycji stóp gdańszczan z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych. Analiza odkrytych butów wskazuje przede wszystkim, że historyczni mieszkańcy Gdańska byli często, podobnie jak współcześni, „ofiarami” mody. Doskonały przykład niepraktycznego w noszeniu, a przede wszystkim niewygodnego obuwia stanowią średniowieczne buty „*cracoves*”, których cechą charakterystyczną był wąski, wydłużony nosek. W takim obuwiu skóra dopasowywała się do stopy, ale jednocześnie mocno krępowała palce. Na wielu podeszwach zaobserwowano wyraźne zmiany w ustawieniu palucha. Jest to dobrze widoczne wytarcie, mocno skierowane w kierunku osi stopy. Jednocześnie na wielu przyszwach odnotowano wyraźne marszczenia, które powstały podczas tarcia palców. Z obcierającym butem radzono sobie wykonując nacięcia na przyszwie, na wysokości ściśniętych palców. Nienaturalnie obciążona przednia część stopy mogła przyczyniać się do szeregu innych dolegliwości i powodować dalsze deformacje. Jedną z nich było coraz mocniejsze wystawianie głowy pierwszej kości śródstopia ku stronie przyśrodkowej (*hallux valgus*) objawiające się mocno zaznaczonym przetarciem na przyszwie, właśnie na wysokości palucha. Na wielu podeszwach butów średniowiecznych dodatkowo widoczne są różne rodzaje przetarć charakterystycznych dla podwyższonego bądź obniżonego (płaskostopie) sklepienia podłużnego stopy. Wiązało się to z różnymi rodzajami zniekształceń stopy: płasko-koślawą, kośską, szpotawą lub kombinowaną. Pierwsza zmiana obserwowana najczęściej, zarówno na butach dziecięcych, jak i u osób dorosłych, zawiera się we współczesnym zakresie normy, natomiast kolejne są już przejawem zmian chorobowych. Można przypuszczać, że były to wady wrodzone,

które niekorygowane, a wręcz pogłębiane przez noszenie niewygodnego obuwia, mogły utrwalać defekty stóp. Jednak na podstawie oględzin odkrytych butów intensywność tych zmian, w przypadku gdańszczan, nie była duża.

W okresie wczesno nowożytnym najpopularniejszy fason buta również nie pozwalał na komfortowe chodzenie. Co prawda przód był znacznie szerszy i krótszy niż w średniowieczu, ale za to tył zwężony tak drastycznie, że praktycznie nie dawał podparcia pięcie, co z kolei powodowało znaczne obciążenia przedniej części stopy podczas stawiania kroków. Noszenie takich butów mogło powodować szereg dolegliwości – modzele w skórze podeszwy, ból, pieczenie, przewlekły stan zapalny, zaburzenia w krążeniu, obrzęki, przykurcze, zmiany zniekształcające, czy w końcu nadmierne pocenie stóp.

dr Aleksandra Pudło
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Typical distortions and traces of wear on historic shoes as evidence of pathological feet abnormalities and faulty posture

Footwear discovered during excavations in Gdańsk usually has traces of wear, including permanent distortion that occurred during prolonged use by people with pathologically deformed feet or with faulty posture. Determining the nature of these foot deformities based only on the analysis of traces left on shoes is extremely difficult, because they can be caused by many factors such as injuries, various diseases, inadequate protection or lack of care. These traces may provide, however, some indication of the condition of the feet of Gdańsk's inhabitants in the Middle Ages and the Post-medieval period.

Analysis of the shoes primarily indicates that Gdańsk inhabitants often became fashion 'victims' similar to people today. An excellent example of the impractical and above all uncomfortable footwear are medieval '*cracoves*' shoes, which are characterized by a narrow, elongated toe. In such shoes the leather clung to the foot and strongly squeezed the toes. On many soles distinct changes in position of the *hallux* were observed. This is clearly visible in the wear firmly directed towards the axis of the foot. At the same time clearly visible creases were recorded on many vamps, which were created by the friction of the toes. The problem of too tight shoes was solved by making an incision on the vamp, at the point of the compressed toes. The unnaturally loaded front part of the foot could have contributed to a number of other ailments and caused further deformities. One of them was the larger projection of the head of the first metatarsal towards the medial side (*hallux valgus*), as evidenced by heavily marked attrition on the vamp, right at the point of the *hallux*. On many soles of medieval shoes different types of wear are perceptible, which is typical of the higher or lower (flatfoot) longitudinal arch of the foot. It was associated with different types of foot deformities: flat-valgus, club foot, or a combined one. The first change, observed most frequently on both children's and adults' shoes, comes under contemporary standards, while the others are manifestations of pathological changes. It can be assumed that these were congenital abnormalities which, when not corrected and even aggravated by wearing uncomfortable shoes, could worsen feet defects. However, based on the observation of recovered shoes, the intensity of these changes, in the case of the inhabitants of Gdańsk, was not large.

In the early Post-medieval period the most popular shoe fashion did not enable comfortable walking either. Although the front was much wider and shorter than in the Middle Ages, the back was narrowed so drastically that it practically did not provide the heel with any support, which, in turn, resulted in a significant load on the forefoot during walking. Wearing such shoes could have caused a number of ailments – calluses on the skin of the sole, pain, burning, chronic inflammation, circulation disorders, swelling, contractures, deforming changes, and finally excessive sweating of feet.

dr Aleksandra Pudło
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Jak zmieniały się buty przez wieki

Buty pierwszych mieszkańców grodu gdańskiego były już w pełni wykształconymi modelami, dobrze dopasowanymi do kształtu stopy, sztytami z części, które spotykamy w butach do dziś – czyli podeszwy i cholewki. Wysoka jakość wykonania pozwala przypuszczać, że ich twórcami byli wyspecjalizowani rzemieślnicy – szewcy. Buty te charakteryzowały się prostym krojem, optymalnym dla zapewnienia stopie komfortu chodzenia i ochrony przed urazami ze strony podłoża, chłodem i wilgocią. Jednym słowem były praktyczne, ale raczej mało efektowne. Pierwszą zmianę w tym zakresie zaobserwować można dopiero w XIII w., kiedy to zaczęto ozdabiać buty haftami o fantazyjnych kształtach. Być może moda na haftowane buty przybyła do Gdańska wraz z kupcami z dalekiej Rusi, gdzie ozdabiano w ten sposób obuwie już stulecie wcześniej. Dodanie ozdóbników oczywiście podwyższało cenę, więc na zakup najpiękniejszych modeli pozwolić mogli sobie jedynie najbogatsi mieszkańcy grodu nad Motławą, być może z najbliższego otoczenia księcia.

Dziś możemy jedynie domyślać się, że hafty te były wielobarwne – odkryte przez archeologów egzemplarze butów zdobionych tą techniką zazwyczaj pozbawione są już nici, a nawet jeśli zachowały się w niewielkim fragmencie, to po kilkuset latach zalegania w ziemi zupełnie zmieniły kolor.

Kolejne dwa stulecia w historii gdańskiej mody obuwniczej to adaptacja na rodzimy grunt trendów z Europy Zachodniej, zwłaszcza Niemiec i Niderlandów. Buty gdańszczan w późnym średniowieczu są ściśle dopasowane do nogi, z wydłużoną, smukłą podeszwą, o pięknie wymodelowanym śródstopiu, spiczastym noskiem i fantazyjnym zapięciem na sprzączkę lub rzemykoguziki. Buty już nie tylko służą do prozaicznego ochrania stopy podczas chodzenia, ale podkreślają też status społeczny właściciela. To w tym okresie pojawia się mnóstwo różnego rodzaju ozdóbników wycinanych, wytłaczanych czy odciskanych na skórze przyszwę.

Kolejna zmiana, która nastąpiła z początkiem XVI stulecia, miała charakter niemalże rewolucyjny. Projektanci butów zupełnie odwrócili obowiązujące dotąd proporcje i stworzyli modele poszerzone na przedzie, przesadnie zwężone w części piętowej, a przede wszystkim ekstremalnie płytke, utrzymujące się na nogach tylko dzięki wążutkowi pasieczkowi na śródstopiu. I choć w butach takich trudno w ogóle było chodzić, nie wspominając o wygodzie, to moda na *buty rogate*, *krowie mordy* czy *niedźwiedzie łapy* przetrwała ponad pięćdziesiąt lat.

Wiek XVII to wielki powrót butów fasonem dopasowanych do kształtu stopy, z zaokrąglonymi noskami zapewniającymi komfort chodzenia. To również moment, w którym na arenę mody obuwniczej wkracza element, bez którego współczesne eleganci nie wyobrażają sobie żadnego buta, czyli obcas. Montowany był zarówno przy butach męskich, jak i kobiecych. Mógł być: szeroki, czworokątny, zbudowany ze ściśle dopasowanych do siebie warstw skóry, sklepanych i łączonych drewnianymi kołkami lub delikatny i wyprofilowany, wycięty z drewna i obłożony skórą. Zastosowanie obcasa optycznie wysmuklało nogę, co cieszyć musiało zwłaszcza panie, które po raz pierwszy historii zaczęły nosić nieco krótsze sukienki, odsłaniające, o zgrozo, kostki.

Kolejne dwa stulecia nie przyniosły większych zmian w modzie obuwniczej. Zrezygnowano za to definitywnie z wszelkich innych zapieć na rzecz okazałych klamerek, pięknie eksponowanych na śródstopiu. Osoby mniej zamożne nosiły buty ozdobiane klamrami mosiężnymi, a najwięksi bogacze wykonanymi ze złota i srebra, nierzadko inkrustowanymi kamieniami szlachetnymi. W tym czasie rozpowszechniają się również buty z przyszwą wykonywaną z tkaniny, które nosiło się na specjalne okazje i uroczystości domowe.

Ewa Trawicka
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

How did shoes change over the centuries?

The shoes of the first inhabitants of the stronghold in Gdańsk were already fully developed models, well suited to the shape of foot, with stitched parts that are familiar to us today, namely soles and quarters. The high quality of workmanship suggests that

their makers were specialized craftsmen – shoemakers. These shoes were characterized by a simple cut, to ensure optimal comfort when walking and to protect the feet against injuries from the ground, the cold and damp. They were practical, but not too impressive looking. The first change in this respect can be observed as late as in the 13th century, when shoes started to be decorated with fancy embroidery. Perhaps the fashion for embroidered shoes arrived to Gdańsk with merchants from distant Rus', where shoes had been decorated in this manner a century earlier. Adding decoration, of course, increased the price, so the most beautiful models could only have been afforded by the wealthiest residents of the town on the Motława River, perhaps ones from the ducal court.

Today, we can only guess that these embroideries were multi-coloured, as the recovered specimens of shoes decorated with this technique are usually devoid of threads. Even if they survived in small fragments, they have totally changed colour after hundreds of years of being buried in the ground.

The next two centuries in the history of Gdańsk's footwear fashion concerns the adaptation of trends from Western Europe, especially Germany and the Netherlands. The shoes of Gdańsk's inhabitants in the late Middle Ages closely followed the shape of foot; they had elongated, slender soles, with a beautifully modelled midfoot, apointed toe and fancy fastenings with a buckle or a rolled toggle. At this time, shoes not only served to protect the foot while walking, but also emphasized the social status of the owner. In this very period many different kinds of decoration were used and were both cut, stamped or impressed on the leather of the vamp.

Another change which occurred at the beginning of the 16th century was almost revolutionary in nature. Shoe designers almost completely reversed the conventional proportions and created models that widened in front and were excessively narrowed in the heel part and, above all, were extremely shallow, being attached to the foot by a narrow strap at the metatarsus. Although, it was very hard to walk in these shoes, not to mention the lack of comfort, the *horned shoe*, *cow's mouth* or *bear's paw* fashion survived more than fifty years.

The 17th century saw the return of shoes matching the shape of the foot, with rounded toes that ensured comfort when walking. This is also the era when into the arena of footwear fashion an element entered, without which contemporary elegant women cannot imagine any shoe, i.e. the heel. It was mounted both in men's and women's shoes. It may have been wide, rectangular, made of closely matched layers of leather, glued and fastened with wooden pegs, or delicate and shaped, cut of wood and covered with leather. The use of a heel made the leg visually more slender, which had to please women especially, who, for the first time in history, began to wear slightly shorter dresses, revealing their ankles.

The next two centuries did not bring any major changes in footwear fashion. Other types of fasteners were abandoned in favour of impressive buckles that were beautifully displayed on the midfoot. Less wealthy people wore shoes decorated with brass buckles, while the richest individuals had ones made of silver and gold, often inlaid with precious stones. During this time, shoes with vamps made of fabric became popular. These were worn on special occasions and during celebrations at home.

Ewa Trawicka

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Konserwacja obuwia archeologicznego

Przywrócenie świetności odkrywanym fragmentom obuwia archeologicznego to długi i czasochłonny proces. Najważniejszym, wstępnym etapem jest oczyszczenie fragmentów skóry z brudu i pozostałości ziemi. Kolejnym jest identyfikacja fragmentów. Konserwatorzy mają bowiem do czynienia z wieloma różnymi kategoriami zabytków skórzanych, w różnym stanie zachowania i rozdrobnienia. Najtrudniejsze jest „złożenie” jednego, wieloczęściowego przedmiotu, poprzedzone

wydzieleniem jego elementów z całej masy odkrytych razem fragmentów skórzanych. Poszczególne części skózanego buta znajdujące się z reguły oddzielnie, ponieważ łączące je nici ulegają rozkładowi pod wpływem kwasów humusowych zawartych w glebie. Kwasy te zabarwiają także skórę – mokre skóry z badań archeologicznych mają bardzo ciemną, prawie czarną barwę. Na tym etapie wykonywana jest większość dokumentacji opisowej i rysunkowej.

Konserwacja obuwia jest procesem niezwykle skomplikowanym i czasochłonnym. Jej podstawowym celem jest wyprowadzenie wody ze skózanego surowca, zmiękczenie go i rozjaśnienie. Na poszczególnych etapach prac konserwatorskich wykorzystuje się rozmaite substancje chemiczne oraz nowoczesną technikę wymrażania próżniowego (liofilizację). Szczególnych zabiegów wymagają zabytki zbudowane z kilku różnych surowców – skóry, drewna, korka, tkaniny czy metalu. W takich wypadkach, jeśli jest to możliwe, poszczególne części są demontowane i konserwowane oddzielnie. Jeśli rozdzielenie jest niemożliwe, najpierw konserwuje się części wykonane z surowców organicznych, a później metalowe.

Elementy skórzane po konserwacji mają kolor jasnobrązowy. Są miękkie i elastyczne, co ułatwia ich ponowne zszywanie w trakcie rekonstruowania odkrytego we fragmentach buta. W trakcie szycia wykorzystuje się jedynie już istniejące otwory.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

Conservation of ancient footwear

Restoration of the excavated ancient footwear fragments is a long and time-consuming process. The most important initial step is cleaning the leather fragments to remove dirt and soil remains. The next one is the identification of fragments. Conservators deal with many different categories of leather artefacts in various states of preservation and fragmentation. The most difficult task is to reassemble one multipart object, which is preceded by the identification of its components from the mass of leather pieces discovered together. Individual parts of leather shoes are usually found separately because the threads have decomposed due to humic acids present in the soil. The same acids also cause discolouration of leather – wet leather from archaeological excavations is very dark, almost black. At this stage, much of the drawing and descriptive documentation is undertaken.

Conservation of footwear is an extremely complex and time-consuming process. Its primary purpose is the removal of water from the leather as well as softening and brightening the pieces. At various stages of the conservation work, assorted chemicals and the modern technique of freeze-drying (lyophilization) are used. Specific procedures are required by artefacts constructed from a number of different materials – leather, wood, cork, fabric or metal. In such cases, if possible, the components are disassembled and treated separately. If separation is not possible, then firstly organic material pieces and then metal ones are conserved.

Leather items after conservation are light brown. They are soft and flexible, which facilitates their restitching during the reconstruction of a shoe that has been discovered in fragments. During sewing only existing holes are used.

Beata Ceynowa

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

KATALOG
CATALOGUE

Autorzy not katalogowych/Authors of entries:

B.C. – Beata Ceynowa - *Muzeum Archeologiczne w Gdańsku*

E.T. – Ewa Trawicka - *Muzeum Archeologiczne w Gdańsku*

But niski w typie butów *poulaine* (*cracoves*), z długim noskiem, przeznaczony na prawą stopę. Wiązany rzemieniem na wysokości śródstopia, na wewnętrznej stronie. Liczne ślady użytkowania w postaci przetarć i rozdarć. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XIV-XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 335 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1216, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe of the *poulaine* (*cracoves*) type for the right foot, with a long toe. Fastened with a strap at the metatarsal, on the inside. Numerous traces of use in the form of tears and abrasions are evident. Artefact after reconstruction.

Chronology: 14th-15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 335 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1216, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But Tudorów, odmiana „krowia morda”, dziecięcy, przeznaczony na lewą stopę. Pierwotnie zapinany na sprzączkę. Posiada charakterystyczne dla czasów nowożytnych zewnętrzne szwy łączące podeszwę z przyszwą. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 170 mm, szerokość przodu 75 mm.

Nr inv. MAG/GD/255/20/58/1391, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej 10a w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Child's Tudor shoe, the 'cow's mouth' variety for the left foot. Originally fastened with a buckle. It has external seams connecting the sole with the vamp, which is characteristic of the Post-medieval period. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 170 mm, width in the front part 75 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/58/1391, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street 10a in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, wiązany na podbiciu, przeznaczony na prawą stopę. Posiada kilkuwarstwową podeszwę z wyraźnie zaznaczonym obcasem. Przyszwia owalnie podkrojona po bokach. Do wiązania wykorzystywano sznurówki bądź ozdobne tekstylne wstążki, z których formowano kokardę. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVII-XVIII w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 220 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/125/1/410, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Bogusławskiego w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe for the right foot. Fastened at the instep. It has a multi-layered sole with a pronounced heel. The vamp is oval, undercut at the sides. Laces or decorative textile ribbons tied in a bow served as fastenings. Artefact after reconstruction.

Chronology: 17th-18th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 220 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/125/1/410, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Bogusławskiego Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But typu *mule*, odmiana „buty rogate”. Pierwotnie posiadający warstwową podeszwę z korkowym wypełnieniem. Podeszwa górna wyłożona wełnianą wkładką, mającą ocieplać stopę. Przód nacinany wtórnie w celach zdobniczych i dopasowania do stopy nowego właściciela. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra, tkanina.

Wymiary: długość 255 mm, szerokość rogów 110 mm.

Nr inv. MAG/GD/255/20/58/1392, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej 10a w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Shoe of the *mule* type, the 'horned shoe' variety. Originally, it had a layered sole with cork filling. The upper sole is lined with wool designed for warming the foot. The front was secondarily incised for ornamental purposes and to adjust the shoe to the foot of the new owner. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather, fabric.

Dimensions: length 255 mm, width of the horns 110 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/58/1392, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street 10a in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But typu *mule*, na wysokiej podeszwie wypełnionej korkiem. W części piętowej podeszwa wyraźnie wyższa, zbita kołkami drewnianymi z siedmiu warstw skóry. Podeszwa górna wykonana z trzech części. Przód szeroki i zaokrąglony w typie butów „krowia morda”. Długa przyszwą wzmocniona została skórzanym podszyciem. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra, korek, drewno.

Wymiary: długość 230 mm, wysokość podeszwy w palcach 20 mm, wysokość podeszwy w pięcie 30 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/58/1393, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej 10a w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Shoes of the *mule* type with a high cork-filled sole. The sole in the heel part is significantly higher, composed of seven layers of leather connected by wooden pegs. The upper sole is made of three parts. The front is wide and rounded in the type of 'cow's mouth' shoes. The long vamp was strengthened by a leather lining. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather, cork, wood.

Dimensions: length 230 mm, height of sole at toes 20 mm, height of the sole at the heel 30 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/58/1393, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street 10a in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But półwysoki, przeznaczony na prawą stopę. Zawiązywany parą rozciętych rzemieni przeciągniętych przez dwa otwory. Ślady użytkowania w postaci rozdarć i przetarć. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XIV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 210 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1151, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Mid-high shoe for the right foot. Fastened with a pair of split leather straps pulled through two holes. Traces of use in the form of tears and abrasions. Artefact after reconstruction.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 210 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1151, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But wysoki, przeznaczony na prawą stopę. Zapinany na 11 rzemykoguzików, z dodatkowym zapięciem na podbiciu. Doskonale zachowany, przetrwały wszystkie części składowe poza uszczelkami. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 235 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1292, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

High shoe for the right foot. Fastened with 11 rolled toggles, with additional fastening on the instep. Perfectly preserved, apart from the lagging, all the other components survived. Artefact after reconstruction.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 235 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1292, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, prawy, zapinany pierwotnie dużą, prostokątną sprzączką, spinającą ćwiartki obłożyny na wysokości podbicia; z wysokim obcasem, wykonanym poprzez zbiórkę skórzanych fleków. W obcasie drewniane kołeczki scalające warstwy skóry. Przyszwa z licem na zewnątrz. Budowa wieloczęściowa, głównie wzmacniająca wierzch. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVIII w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 260 mm, szerokość 90 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/129/2/4473, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Grząskiej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe for the right foot. It was originally fastened with a large, rectangular buckle, holding together the quarters at the instep. It has a high heel made by connecting together leather top lifts. In the heel there are wooden pegs holding together layers of leather. The vamp has the grain facing the outside. Multi-piece construction, mainly strengthening the upper. Artefact after reconstruction.

Chronology: 18th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 260 mm, width 90 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/129/2/4473, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Grząska Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But półwysoki, dziecięcy, przeznaczony na lewą stopę. Zapinany na trzy rzemikoguziki. Liczne ślady użytkowania oraz drobnych napraw, również na przedzie przyszwyy. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XIV-XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 135 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/133/3/370, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Lastadia w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Mid-high child's shoe for the left foot. Fastened with three rolled toggles. Numerous traces of use, and minor repairs also on the front of the vamp. Artefact after reconstruction.

Chronology: 14th-15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 135 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/133/3/370, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Lastadia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But dziecięcy typu *mule*. Szeroki przód związany z obuwem Tudorów, odmiany „krowia morda”. Podeszwa wypełniona jest kawałkami korka. Przyszwa posiada ażurową dekorację w formie rozety, pod którą pierwotnie wstawiono barwiony kawałek skóry (obecnie nałożono na niego białą tkaninę). Trwale zdeformowany w trakcie zalegania w ziemi. Niezwykle cenne znalezisko, bowiem rzadko udaje się pozyskać egzemplarze butów *mule* przeznaczonych dla dzieci. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra, korek.

Wymiary: długość 150 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/46/6999, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Jaglanej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Child's shoe of the *mule* type. Its wide front is associated with Tudor shoes of the 'cow's mouth' variety. The sole is filled with pieces of cork. The vamp has openwork decoration in the form of a rosette, under which originally a coloured piece of leather (currently white fabric) was inserted. It was permanently deformed during its deposition in the ground. It is an extremely valuable find because it is rarely possible to discover children's *mule* shoes. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather, cork.

Dimensions: length 150 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/46/6999, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Jaglana Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, należący do typu obuwia Tudorów, noszący cechy dwóch odmian: „butów rogatych” i „niedźwiedziej łapy”. Pierwotnie zapinany na pasek i sprzączkę (niezachowaną). Ubytki w partii pięty. Przyszwa zdobiona wzdłużnymi nacięciami, przez które miała być widoczna kolorowa pończocha. Zachowane ślady bliżej nieokreślonych elementów dekoracyjnych naszytych pierwotnie na powierzchnię. Wielowarstwowa budowa zarówno podeszwy (podeszwa dolna, górna i wzmocnienia), jak i przyszw. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: 1 połowa XVI w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 240 mm, szerokość przodu 130 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/50/244, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe belonging to the Tudor shoe types – it has features of two varieties: the ‘horned shoe’ and the bear’s paw’. It was originally fastened with a strap and a buckle (not preserved). There are defects in the heel part. The vamp is decorated with longitudinal incisions through which a colourful stocking would have been visible. There are preserved traces of unspecified decorative elements originally sewn to the surface. The sole (bottom sole, top sole and filling pieces) as well as the vamp are of multi-layered construction. Artefact after reconstruction.

Chronology: first half of the 16th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 240 mm, width in the front part 130 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/50/244, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, prawy, zapinany najprawdopodobniej na pasek i sprzączkę, należący do typu obuwia Tudorów, odmiana „buty rogate”. Przednia część dekorowana odciskanyimi podwójnymi liniami umieszczonymi przy krawędzi podbicia. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: 1 połowa XVI w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 280 mm, szerokość 128 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/50/257, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej w Gdańsku.

Bibliografia: *Gdańsk w Europie Europa w Gdańsku. Kontakty handlowe i kulturowe Gdańska w XVI wieku w świetle wykopalisk archeologicznych*. Katalog wystawy, red. E. Trawicka, B. Ceynowa, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Gdańsk 2012, s. 52.

B. C.

Low shoe for the right foot. Probably fastened with a strap and a buckle. It belongs to the Tudor shoe types – the ‘horned shoe’ variety. Its front is decorated with double stamped lines placed at the edge of the instep. Artefact after reconstruction.

Chronology: first half of the 16th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 280 mm, width 128 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/50/257, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street in Gdańsk.

Bibliography: *Gdańsk w Europie Europa w Gdańsku. Kontakty handlowe i kulturowe Gdańska w XVI wieku w świetle wykopalisk archeologicznych*. Katalog wystawy, eds. E. Trawicka and B. Ceynowa, Archaeological Museum in Gdańsk, Gdańsk 2012, p. 52.

B. C.

But dziecięcy, niski, zapinany owalną, żelazną sprzączką. Przeznaczony na lewą stopę. Charakterystyczny dla epoki szeroki przód. Zastosowano tu ciekawe wzmocnienie zapiętka – w celu usztywnienia tej części buta zamocowano dodatkową drewnianą deseczkę. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra, drewno, żelazo.

Wymiary: długość 161 mm, szerokość 75 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/50/258, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low child's shoe for the left foot. Fastened with an oval iron buckle. It has a wide front that is typical of the period. An interesting strengthening of the heel stiffener was used here – in order to stiffen this part of the shoe an additional wooden pad was attached. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather, wood, iron.

Dimensions: length 161 mm, width 75 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/50/258, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But dziecięcy wiązany na podbiciu, przeznaczony na prawą stopę. Przyszwa podkrojona po bokach. Lico skóry jest skierowane do wewnątrz. Być może but ten był obszywany pierwotnie tkaniną, która nie zachowała się. Do wiązania służyły sznurówki, bądź ozdobne tekstylne tasiemki wiązane w kokardę. Przeciągano je przez paski ćwiartek obłożyny oraz dwa otwory wykonane w języku. Zabytek po rekonstrukcji. Jako zapięcie wykorzystano niebieską wstążkę.

Chronologia: XVII w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 130 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/133/3/302, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Lastadia w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Child's shoe fastened at the instep for the right foot. The vamp is undercut at the sides. The grain of the leather faces the inside of the shoe. Perhaps the shoe was originally covered with fabric, which did not survive. Laces or decorative textile ribbons tied in a bow served as fastenings. They were pulled through the straps of the quarters and two holes were made in the tongue. Artefact after reconstruction. A blue ribbon was used as a fastening.

Chronology: 17th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 130 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/133/3/302, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Lastadia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But nowożytny, na obcasie skórzanym, być może od buta wysokiego. Cholewka nie zachowała się – widać wyraźne ślady odcięcia surowca. Obcas szeroki, czworokątny, zbudowany ze ściśle dopasowanych do siebie warstw skóry, sklejonych i łączonych drewnianymi kołkami. Przeznaczony na lewą stopę. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVII-XVIII w.

Surowiec: skóra, drewno.

Wymiary: długość 225 mm, wysokość obcasa 35 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/39/7/4139, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Łagiewniki w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Post-medieval shoe with a high leather heel for the left foot. Perhaps a high shoe. The shaft did not survive – there are clear signs of it having been removed in order to reuse the material. The heel is wide and square, built of closely matched layers of leather, glued and connected by wooden pegs. Artefact after reconstruction.

Chronology: 17th-18th century.

Raw material: leather, wood.

Dimensions: length 225 mm, heel height 35 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/39/7/4139, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Łagiewniki Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But półwysoki, przeznaczony na lewą stopę. Zapinany na rzemykoguziki, z dodatkowym zapięciem na podbiciu. Brak języka. Ślady użytkowania w postaci rozdarć i przetarć. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 230 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/41/2454, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Stągiewnej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Mid-high shoe for the left foot. Fastened with rolled toggles, with additional fastening on the instep. No tongue. Traces of use in the form of tears and abrasions. Artefact after reconstruction.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 230 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/41/2454, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Stągiewna Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, przeznaczony na lewą stopę. Rozcięcie na podbiciu wiązane rzemieniem. Nietypowo jest ono przesunięte na bok, do wnętrza stopy. Rozcięcie podszyte podkrążkiem. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XV-XVI w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 250 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/41/2577, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Stągiewnej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe for the left foot. The cut on the instep was fastened with a strap. It is unusually displaced towards the inside of the foot. The cut is lined by the lace hole binding. Artefact after reconstruction.

Chronology: 15th-16th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 250 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/41/2577, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Stągiewna Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, odkryty w całości, przeznaczony na lewą stopę. To jeden z nielicznych przykładów butów, w których zachowały się nici łączące poszczególne części. But był pokryty warstwą dziegciu (rodzaj smoły pozyskiwanej z drewna), który zadziałał konserwująco. But należy do typu otwartego, z paskami zapinkowymi wiązanymi na podbiciu. Podeszwa jest dwuczęściowa, zszywana na śródstopiu. Ślady użytkowania w postaci rozdarć i przetarć.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 260 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/43/119, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Chmielnej 4-5 i 114 w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Complete low shoe for the left foot. This is one of the few examples of shoes with preserved threads connecting its parts. The shoe was covered with a layer of tar (a kind of pitch obtained from wood), which acted as a conserving agent. The shoe is of the open type, fastened with straps on the instep. The sole is two-part, stitched at the midfoot. There are traces of use in the form of tears and abrasions.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 260 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/43/119, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Chmielna Street 4-5 and 114 in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, dziecięcy, przeznaczony na lewą stopę. Zapinany za pomocą owalnej, żelaznej sprzączki. Typowe obuwie dziecięce z XVI wieku. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI w.

Surowiec: skóra, żelazo.

Wymiary: długość 160 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/44/2832, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze na południowym cyplu Wyspy Spichrzów w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low child's shoe for the left foot. Fastened with an oval, iron buckle. A typical child's shoe from the 16th century. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th century.

Raw material: leather, iron.

Dimensions: length 160 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/44/2832, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on the southern tip of Wyspa Spichrzów (Granary Island) in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, przeznaczony na lewą stopę, zapinany na jeden rzemykoguzik. W części przedniej posiada zdobienie w postaci wycinanego serca. Brak podeszwy. Zabytek po częściowej rekonstrukcji.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 160 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/933, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe for the left foot. Fastened with one rolled toggle. In the front portion it has decoration in the form of a cut out heart. No sole. Artefact after partial reconstruction.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 160 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/933, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, otwarty, z paskami zapinkowymi wiązanymi na podbiciu. W typie butów *poulaine* (*cracoves*), przeznaczony na lewą stopę. Na przedzie ślady odcięcia noska buta, pierwotnie zapewne bardzo długiego. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 255 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1001, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low, open shoe for the left foot. Fastened with straps on the instep. It is of the *poulaine* (*cracoves*) type. At the front there are traces of the removal of the toe, which was probably originally very long. Artefact after reconstruction.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 255 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1001, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, wiązany rzemieniem na podbiciu. Przeznaczony na prawą stopę. Liczne ślady użytkowania w postaci przedarć. Jeden z nielicznych butów zachowanych z trójkątnym językiem zasłaniającym rozcięcie na podbiciu, osłaniającym tę część stopy przed brudem i wilgocią. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XIV-XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 275 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1062, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe for the right foot. Fastened with a strap on the instep. Numerous traces of use in the form of tears. It is one of the few shoes that survived with a triangular tongue covering the cut on the instep and it protected this part of the foot against dirt and moisture. Artefact after reconstruction.

Chronology: 14th-15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 275 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1062, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski, otwarty, z paskami zapinkowymi wiązanymi na podbiciu. Posiada charakterystyczny długi nosek, skręcający na zewnątrz. Przeznaczony na lewą stopę. Na terenie Gdańska tego typu obuwie było niezwykle popularne, z reguły dekorowane w przedniej części ażurem. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XIV-XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 275 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1081, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low, open shoe for the left foot. Fastened with straps on the instep. It has a characteristic long, twisted toe. In Gdańsk this type of footwear was extremely popular, usually decorated at the front with openwork. Artefact after reconstruction.

Chronology: 14th-15th.

Raw material: leather.

Dimensions: length 275 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1081, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But niski w typie butów *poulaine* (*cracoves*), przeznaczony na lewą stopę. Z długim noskiem, a także wtórnym nacięciem na podbiciu, podniesionym przez język. Wiązany rzemieniem na wysokości śródstopia, na wewnętrznej stronie. Brak tylnej części buta (obłożyny). Zabytek po częściowej rekonstrukcji.

Chronologia: XIV-XV w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 290 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/48/1141, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Żytniej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Low shoe of the *poulaine* (*cracoves*) type for the left foot. With a long toe, and a secondary incision on the instep, raised by the tongue. Fastened with a strap at the metatarsal, on the inside. No back part (quarter). Artefact after partial reconstruction.

Chronology: 14th-15th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 290 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/48/1141, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Żytnia Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But dziecięcy w typie *mule*. Wielowarstwowa budowa, zarówno podeszwy jak i przyszw. Podszycie przyszw zwrócone licem do wnętrza buta. Na przedzie dekoracja w postaci dużej, owalnej rozety. W odciskanych kołach wycięto owalne otwory. Być może, między warstwami przyszw i podszycia, umieszczono kolorową tkaninę. Przy podbiciu przyszwa nacięta i wywinięta w formie języka. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: koniec XVI w.

Surowiec: skóra.

Wymiary: długość 145 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/51/15, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Chmielnej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Child's shoe of the *mule* type. The construction of both the sole and vamp is multi-layered. The vamp lining is facing the inside of the shoe. At the front there is a decoration in the form of a large, oval-shaped rosette. Oval holes were cut out in stamped circles. Perhaps between the layers of vamp and lining a coloured fabric was placed. At the instep the vamp is incised and turned up in the form of a tongue. Artefact after reconstruction.

Chronology: the end of the 16th century.

Raw material: leather.

Dimensions: length 145 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/51/15 collections of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Chmielna Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

Drewniane kopyto szewskie, lewe, rozmiarem związane z obuwie dla dorosłych. Na górnej płaszczyźnie wycięto rzymskie cyfry „IX” lub „XI”. Wyciosany z jednego kawałka drewna. Na spodzie kopyto ma liczne otwory po gwoździach, rozmieszczone w trzech partiach: w części piętowej, przedstopiu i palcach. Za pomocą trzech gwoździ, mocowano w tych miejscach skórzaną podeszwę i do niej doszywano wierzch. Powtarzające się otwory po gwoździach to wyraźne świadectwo wielokrotnego wykorzystania kopyta do produkcji obuwia.

Chronologia: nowożytność.

Surowiec: drewno.

Wymiary: długość 260 mm, wysokość 100 mm, szerokość 95 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/99/4/1378; zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze w kwartale ulic Tandeta, Szeroka i Świętojańska w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Wooden last, left, related to adult footwear judging by its size. On the upper surface the Roman numerals IX and XI were carved. Carved from a single piece of wood. At his bottom the last has numerous nail holes, arranged in three places: in the seat part, in the treat and in the toe parts. By means of three nails a leather sole was fixed in these places and then the upper was stitched to it. Repeated nail holes are clear evidence of the multiple use of the last for footwear production.

Chronology: Post-medieval period.

Raw material: wood.

Dimensions: length 260 mm, height 100 mm, width 95 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/99/4/1378, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations in the quarter of streets Tandeta, Szeroka and Świętojańska in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

Drewniane kopyto szewskie, w rozmiarze przystosowanym do wykonywania obuwia dziecięcego, przeznaczonego na lewą stopę. Wyciosane z jednego kawałka drewna. Charakteryzuje się dużym przewężeniem w partii śródstopia, nawiązującym do mody gotyckiej. Kopyto oznakowane dwoma gmerkami. Na górnej płaszczyźnie wycięto ośmiopłatkową rozetę kwiatową, która stanowiła zapewne jedynie element dekoracyjny. Z boku, na wewnętrznej stronie kopyta, umieszczono drugi znak. Ukazuje on dwie duże litery A złączone u góry długą belką. Pomiedzy literami umieszczono niewielkie wgłębienie, a kolejne trzy nad górną belką. Może być to znak własnościowy producenta, lub inicjały osoby, dla której but był przeznaczony.

Na spodzie kopyto ma liczne otwory po gwoździach, rozmieszczone w dwóch miejscach: w części piętowej i przedstopiu. Za pomocą dwóch gwoździ, mocowano w tych miejscach skórzaną podeszwę. Powtarzające się otwory po gwoździach to wyraźne świadectwo wielokrotnego wykorzystania kopyta do produkcji obuwia.

Chronologia: XV w.

Surowiec: drewno.

Wymiary: długość 120 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/41/2399, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Stągiewnej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Wooden last that were related to children's footwear judging from its size. It was used to make shoes for the left foot. It was carved from a single piece of wood. It is characterized by a pronounced narrowing in the waist part, associated with Gothic fashion. The last is marked by two signs. On the upper surface an eight-lobed rosette was carved, which was probably only a decorative element. On the side, on the inside part of the last a second mark was placed. It is in shape of two large letter As connected at the top by a long beam. Between the letters there are small depressions and there are another three over the top beam. This may be a producer's sign, or the initials of the person for whom the shoe was designed.

At the bottom the last has numerous nail holes, arranged in two places: in the seat part and in the treat part. By means of two nails a leather sole was fixed in these places. Repeated nail holes are clear evidence of the multiple use of the last for footwear production.

Chronology: 15th century.

Raw material: wood.

Dimensions: length 120 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/41/2399, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Stągiewna Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

Przednia część patynki drewnianej przeznaczona na lewą stopę. Część piętowa podeszwy odłamana. Zachowana wysoka podstawka przednia. Skórzana przyszw dwuczęściowa zapinana żelaznym gwoździem. W części przedniej zamocowano osłonę palców. Powierzchnia skórzanych elementów została ozdobiona metodą wycinania partii licowej – zastosowano motyw palmki. Na krawędzi jednej z przyszw zamontowano ozdobne okucia w kształcie rozety kwiatowej. Ozdobiono również pasek, mocując w tym miejscu profilowane, zdobione okucie końca. Element ten ozdabiał, ale i zabezpieczał pasek przed rozdwojeniem.

Chronologia: XV w.

Surowiec: skóra, drewno, żelazo, stop cyny z ołowiem.

Wymiary: długość 165 mm, szerokość przodu 80 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/41/22, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Stągiewnej w Gdańsku.

Bibliografia: B. Ceynowa, *Obuwie ochronne znalezione w Gdańsku – problematyka i metody badawcze*, [w:] *In gremio – In praxi. Studia nad średniowiecznym skórnictwem*, red. A. B. Kowalska, B. Wywrot-Wyszkowska, Szczecin, 2009, Ryc. 1, s. 104.

B. C.

The front part of a wooden patten for the left foot. The heel part of the sole is broken off. The high front support survived. The leather two-piece vamp is fastened with an iron nail. The toe guard was mounted in the front part. The surface of leather elements was decorated by cutting the grain part – a pattern of a palm tree was used. At the edge of one of the vamps are mounted decorative fittings in the shape of floral rosettes. The strap is also decorated with a profiled strap end fitting. It was both a decoration as well as prevention against the end's delamination.

Chronology: 15th century.

Raw material: leather, wood, iron, pewter.

Dimensions: length 165 mm, width 80 mm forward.

Inv. No. MAG/GD/255/20/41/22, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Stągiewna Street in Gdańsk.

Bibliography: B. Ceynowa, *Obuwie ochronne znalezione w Gdańsku – problematyka i metody badawcze*, [in:] *In gremio – In praxi. Studia nad średniowiecznym skórnictwem*, eds. A. B. Kowalska and B. Wywrot-Wyszkowska, Szczecin, 2009, Fig. 1, p. 104.

B. C.

Drewniany trep na dwóch wysokich podstawkach, wystrugany z jednego kawałka drewna. Po obu stronach, przy krawędzi, dwa otwory, być może służące do mocowania wierzchu. W górnej części liczne ślady zniszczenia i nadpalenia.

Chronologia: XV-XVIII w.

Surowiec: drewno.

Wymiary: długość 360 mm, długość wewnętrzna 290 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/39/5687, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Basztowej w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Wooden shoe with two high supports that are all carved from a single piece of wood. On both sides at the edge, there are two holes perhaps for attaching the upper. In the upper part there are numerous traces of damage and partial burning.

Chronology: 15th-18th century.

Raw material: wood.

Dimensions: length 360 mm, internal length 290 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/39/5687, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Basztowa Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

But typu *mule*, z podeszwą wypełnioną warstwą drewna, wyższa w części piętowej. Przyszwa prosta, zdobiona nacięciami wykonanymi, co najmniej, dwoma wykrojnikami i odciskami linii. Przy krawędzi doszyto ozdobną, nacinaną lamówkę. Zabytek po rekonstrukcji.

Chronologia: XVI-XVII w.

Surowiec: skóra, drewno.

Wymiary: długość 215 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/125/1/408, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Bogusławskiego w Gdańsku.

Bibliografia: niepublikowane.

B. C.

Shoe of the *mule* type with the sole filled with a layer of wood, higher in the heel part. The vamp is simple, decorated with incisions made by two punching die at least as well as portions of a line. At the edge an ornate, incised top band was sewn. Artefact after reconstruction.

Chronology: 16th-17th century.

Raw material: leather, wood.

Dimensions: length 215 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/125/1/408, collection of Archaeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Bogusławskiego Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

B. C.

Nóż szewski do cięcia skóry, wykuty z płaskownika żelaznego. Trzonek ułożony centralnie, prostopadły do głównej, rozwidlony w połowie długości na dwa rozchodzące się na boki ramiona – jedno pełniące rolę trzpienia do zamocowania drewnianego uchwytu, drugie - szydła do wykłuwania w skórze otworów. Głównia szeroka, z prawie poziomym tyłcem i mocno łukowatym ostrzem. Na trzonku wybite cztery jednakowe znaki wytwórcy.

Chronologia: XV-XVII w.

Surowiec: żelazo.

Wymiary: długość 185 mm, wysokość 150 mm, szerokość głównej 80 mm.

Nr inw. MAG/GD/255/20/50/4148, zbiory Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Badania ratownicze przy ulicy Toruńskiej w Gdańsku

Bibliografia: niepublikowane.

E. T.

Cobbler's knife for cutting leather. It was hammered out from a flat iron bar. The handle is placed centrally, perpendicular to the blade. The blade forks into two side arms at its halfway point - one serving as a shank for the wooden handle, while the second acted as an awl for making holes in leather. The blade is broad, with a nearly horizontal back and a strongly curved edge. On the handle four identical manufacturer's marks are stamped.

Chronology: 15th-17th century.

Raw material: iron.

Dimensions: length 185 mm, height 150 mm, width of the blade 80 mm.

Inv. No. MAG/GD/255/20/50/4148, collection of Archeological Museum in Gdańsk.

Rescue excavations on Toruńska Street in Gdańsk.

Bibliography: unpublished.

E. T.

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26, 80-958 Gdańsk
tel.: +48 58 322 21 00, e-mail: sekretariat@archeologia.pl

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26, 80-958 Gdańsk
tel.: +48 58 322 21 00, e-mail: sekretariat@archeologia.pl